

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНІХ ІНВЕСТОРІВ У СФЕРІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Беляневич О. А.

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця (Україна)
e-mail: belyanevych.helen@gmail.com

Діяльність небанківських фінансових установ є важливим чинником розвитку економіки, яка сприяє створенню й розвитку виробничих об'єктів і об'єктів соціальної інфраструктури, вирішенню соціальних завдань, тому контроль за акумуляцією та перерозподілом фінансових ресурсів всередині країни в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, масштаби якої нам ще поки невідомі, мають розглядатися як один з важливих елементів національної безпеки у сфері економіки, а послаблення контролю – як загроза публічному порядку і фундаментальним національним інтересам, визначеним Законом України «Про національну безпеку України». Повоєнне відновлення України потребуватиме значних інвестицій, причому зазвичай наголос ставиться на залученні іноземних інвестицій та гарантії їх захисту. Водночас значний потенціал мають внутрішні інвестиції, адже, на відміну від зовнішніх інвесторів, які в несприятливих умовах можуть виводити інвестиції з країни, внутрішні інвестиції залишаються в країні і мають розглядатися законодавцем як важливий фактор розвитку економіки. Так, сама можливість корпоративного інвестування свого часу дала поштовх стрімкому розвитку приватного корпоративного сектору та приватизації державних підприємств через їх корпоратизацію (яка, втім, до очікуваних результатів загалом не привела, зокрема й через недосконалість і непродуманість нормативного забезпечення). Інститути спільного інвестування як альтернатива традиційним формам заощадження коштів (їх зберіганню на депозитах у банківських установах або самостійному інвестуванню коштів на фондовому ринку) сприяють акумуляції коштів фізичних та юридичних осіб і їх залучення в інвестиційну діяльність шляхом розміщення в цінні папери емітентів-суб'єктів господарювання та інші об'єкти інвестиційної діяльності. Завдяки об'єднанню в інвестиційні фонди коштів розрізаних дрібних інвесторів фінансовий посередник, який управляє ними на професійних засадах, може інвестувати кошти ефективніше, ніж індивідуальний інвестор, завдяки чому підвищується рівень дохідності вкладеного капіталу, хоча і зростає ризиковість вкладення порівняно, наприклад, із розміщенням коштів у депозит у банку. Важливою сферою інвестування пенсійних накопичень громадян, яка має шанс розвинутися лише з масштабною реформою системи пенсійного забезпечення, має розглядатися діяльність недержавних пенсійних фондів. Втім на цей час недержавні пенсійні фонди в Україні стабільно не працюють через низьку фінансову грамотність громадян, недостатній рівень їх поінформованості, відсутність ефективних механізмів виведення з ринків проблемних фінансових установ, які не виконують

свої зобов'язання перед учасниками недержавного пенсійного забезпечення, чим створюють суттєві системні ризики [1, с. 373]. На цей час до тих проблем функціонування ринків небанківських фінансових послуг в Україні, які певний час накопичувались до початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну і які загострилися в умовах війни, додалися нові виклики, пов'язані з агресією та важкими економічними втратами країни і значним ускладненням демографічної ситуації. Тому повоєнне відновлення України потребуватиме функціонування ефективних механізмів формування фінансових ресурсів на ринку капіталу, страхових і інвестиційних послуг, причому кожен з цих ринків має свою специфіку та системні ризики.

Якщо узагальнити те спільне, що притаманне цим ринкам, можна виділити кілька основних напрямів забезпечення прав внутрішніх інвесторів на основі імплементації актів Європейського Союзу у цій сфері. **Перший напрям** – це забезпечення інституційної спроможності регуляторного органу та ефективного державного контролю за діяльністю цих ринків. Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 р. Національному банку України в межах виконання вимог МВФ щодо «спліту» були передані невластиві центральному банку функції нагляду за небанківськими фінансовими установами. І хоча наразі сам регулятор оцінює свою діяльність у цій сфері позитивно, можна відзначити послаблення регуляторних вимог з боку НБУ, а також НКЦПФР, зокрема в частині спрощення процедури доступу фінансових компаній на ринок фінансових послуг шляхом зменшення вимог щодо легалізації таких компаній. Як в умовах війни України за незалежність та з огляду на вимоги санкційного законодавства, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», так і в період повоєнного відновлення законодавець не повинен допускати будь-якого впливу на акумуляцію і перерозподіл фінансових ресурсів в країні з боку власників істотної участі / кінцевих бенефіціарних власників країни-агресора.

Другим основним напрямом має бути захист прав, насамперед інформаційних, клієнтів ринків небанківських фінансових послуг та подолання цифрової бідності громадян України, створення компенсаційних механізмів на засадах справедливості з метою гарантування повернення пенсійних активів та їх доходності за об'єктами інвестування у сфері недержавного пенсійного забезпечення [1, с. 364]. Нормами ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги і фінансові компанії» на цей час визначено інформаційні права клієнта перед та під час отримання фінансової / посередницької послуги. Водночас у зазначеній статті закріплено і обов'язки клієнта щодо відповідального обрання послуги, ознайомлення з інформацією про умови та порядок її надання, врахування власних можливостей щодо вико-

нання взятих на себе зобов'язань у зв'язку з отриманням такої послуги, отримання у разі необхідності від надавача послуги роз'яснення умов надання послуги перед її отриманням. У відносинах клієнтів із небанківськими фінансовими установами, які пропонують доволі складні інвестиційні продукти, яскраво виражені (принаймні в багатьох випадках) договірні диспропорції, в яких контрагент фінансової установи (як фізична особа, так і інший суб'єкт господарювання) можуть не мати з нею рівної ділової компетентності та не обізнані зі специфікою функціонування того чи іншого ринку небанківських фінансових послуг. Конституційний Суд України вважає, що держава, встановлюючи законами України засади створення і функціонування грошового та кредитного ринків (п. 1 ч. II ст. 92 Конституції України), має підтримувати на засадах пропорційності розумний баланс між публічним інтересом ефективного перерозподілу грошових накопичень, комерційними інтересами банків щодо отримання справедливого прибутку від кредитування і охоронюваними законом правами та інтересами споживачів їх кредитних послуг [2]. Тому, враховуючи сформовані у законодавстві України правові механізми захисту прав клієнтів банківських послуг як слабкішої сторони у відносинах із банком (у вигляді імперативних норм, які регулюють питання, зокрема форми кредитного договору, його укладення, обмеження відповідальності, права на відмову споживача від договору про споживчий кредит, обмеження відповідальності споживача тощо), елементами правового захисту споживачів ринків небанківських фінансових послуг мають бути: 1) встановлення уповноваженими державними органами, які здійснюють контроль за господарською діяльністю у цій сфері, Типових правил імперативного характеру як актів публічного права, обов'язкових для фінансових установ; 2) усталеною судовою практикою, яка має ґрунтуватися насамперед на принципах справедливості, добросовісності і розумності, пріоритетності захисту прав клієнта, презумпції тлумачення змісту договору на користь слабкішої сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Шовкопляс Г. М. Господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг: дис. ... д-ра юрид. наук спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ, НДІ приватного права і підприємництва НАПрНУ. 2024. 433 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) від 10 листопада 2011 року № 15-рп/2011.